

ემზარ ჭანტურიძე
სალომე ჭანტურიძე

ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკაში დაცული
წყაროები საქართველოს ისტორიის შესახებ

1. აბდალაძე ა., ერეკლე II-ის წერილი იერუსალიმის სომეხთა პატრიარქისადმი. “ქართული წყაროთმცოდნეობა” V, თბ., 1978 წ.

კრებულში გამოქვეყნებული ერეკლე II-ის წერილი პასუხია იერუსალიმის სომეხი პატრიარქის ადრე გამოგზავნილ წერილზე, რომელიც დღეისათვის მიკვლეული არაა. წერილის შინაარსი ზოგადად, მაგრამ მაინც, იძლევა წარმოდგენას ერეკლე II-ის კავშირურთობებზე სხვა ქვეყნების სახელმწიფო თუ საეკლესიო მოღვაწეებთან.

წერილი ქართულად თარგმნა, გამოკვლევა და შენიშვნები დაურთო ა. აბდალაძემ.

2. აბუსერიძე ტბელი, ბოლოკ-ბასილის მშენებლობა შუარტყალში და აბუსერისძეთა საგვარეულო მატინანე. თბ., 1941 წ. იხ., ასევე, ტბელ აბუსერიძე, “ცხოვრება ქვითხუროისა ბასილისა,” ბათ., 1981 წ.

წარმოდგენილ თხზულებაში აღწერილია ხელობით კალატოზის, ბოლოკ ბასილის სამშენებლო საქმიანობა შუარტყალში. მასში შეტანილია, ასევე, შუა საუკუნეების საქართველოს (XI-XIII სს.) ერთ-ერთი დიდი ფეოდალური სახლის — აბუსერისძეთა გვარის მატინანე თხზულებაში დაცულია მნიშვნელოვანი ცნობები სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ერთ-ერთი კუთხის, აჭარის, იმდროინდელი ცხოვრებისა და ზნე-ჩვეულებების შესახებ.

წინამდებარე წიგნის 1941 წ. გამოცემა მოამზადა, შესავალი, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ლ. მუსხელიშვილმა. 1981 წ. გამოცემა მოამზადა, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ი. სიხარულიძემ.

3. აბულაძე ც., ოთხი თურქული დოკუმენტი იმერეთის მეფის სოლომონ II-ის შესახებ. თსუ შრომები, ტ. 121, აღმოსავლეთმცოდნეობის სერია VII, თბ., 1967 წ.

კრებულში გამოქვეყნებული 4 დოკუმენტი (ერთი ფირმანი და სამი წერილი) ეხება იმერეთის უკანასკნელ მეფეს - სოლომონ II-ს, რომელიც 1810 წლიდან, სამეფოდაკარგული, თავს აფარებდა თურქეთს. დოკუმენტებში ასახულია ოსმალეთის სულთნისა და ფაშების დამოკიდებულება სოლომონ II-ისადმი. პირველი დოკუმენტი წარმოადგენს სულთან მაჰმუდ II-ის (1808-1839 წწ.) მიერ 1811 წ. გაცემულ ფირმანს არზრუმის ვალისა აღმოსავლეთის მხარეების სერასკირის, ყოფილი დიდი ვეზირის, წარმოშობით ქართველის (ლაზის) აჰმედ ფაშას სახელზე. სულთანი ავალებს აჰმედ ფაშას, ტრაპიზონის ფაშას დახმარებით, უზრუნველყოს სოლომონის დაბრუნება იმერეთის სამეფო ტახტზე. დანარჩენი სამი დოკუმენტი წარმოადგენს ტრაპიზონის ფაშა სულეიმანის მიერ მეფისადმი გაგზავნილ წერილებს, სადაც მას ჰპირდება იმერეთის სამეფო ტახტზე დაბრუნებას.

მასალა მოიძია, თურქულიდან თარგმნა, გამოკვლევა, შენიშვნები დაურთო და გამოსაცემად მოამზადა ც. აბულაძემ.

4. 1783 წლის მფარველობითი ტრაქტატი (მასალები რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის).

XVI-XVII სს. შექმნილმა მძიმე პოლიტიკურმა და სოციალ-ეკონომიკურმა მდგომარეობამ ქვეყნის მესვეურები აიძულა ორიენტაცია რუსეთის დახმარებაზე აეღოთ. XVIII საუკუნეში საქართველოს საგარეო პოლიტიკური მდგომარეობა კიდევ უფრო დამძიმდა. ამიტომ ქართველ პოლიტიკურ მოღვაწეთა სწრაფვა რუსეთის მფარველობის ქვეშ შესვლაზე უალტერნატივო გახდა. ამდენად, მომწიფებული იყო პირობები რუსეთთან მფარველობითი ტრაქტატის გასაფორმებლად.

1783 წ. ციხე-სიმაგრე გეორგიევსკში ხელმოწერილ მფარველობით ტრაქტატში განსაზღვრული იყო ორივე მხარის უფლება-მოვალეობანი. აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ განვლილი ისტორიის მანძილზე რუსეთს საქართველოსთან მიმართებაში არა მარტო გეორგიევსკის ტრაქტატით გათვალისწინებული, არამედ არც სხვა ვალდებულებების შესრულებით თავი არასდროს შეუწყუხებია.

ხელშეკრულების ტექსტი შედგებოდა პრეამბულის, 13 ძირითადი და 4 დამატებითი მუხლისაგან (არტიკულისაგან). ხელშეკრულებას თან ერთვის ერეკლე II-ის მიერ რუსეთის იმპერატორის ერთგულებაზე დასადები ფიცის ტექსტი და დამატებითი არტიკული, რომელშიც განსაზღვრული იყო ქართლ-კახეთის მეფეთა კურთხევის წესი.

აღნიშნულ მუხლებს გარდა, წინამდებარე დოკუმენტში შეტანილია ერეკლე II-ის, სოლომონ I-ის, სამეგრელოს მთავრის — ლევან დადიანის, გარსევან ჭავჭავაძისა და სხვათა მიერ გაგზავნილი წერილები საიმპერატორო კარისადმი, გენერალ გრ. პოტიომკინისადმი და ახალციხის ფაშასთან დადებული სამშვიდობო ხელშეკრულების ტექსტი. მასალები მოიძია, შესავალი, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთო ი. ცინცაძემ.

5. გრიგოლ აკანელი, მოისართა ტომის ისტორია.

XIII ს. სასულიერო მოღვაწისა და ისტორიკოსის გრიგოლ აკანელის თხზულებაში “მოისართა ტომის ისტორია” მოთხრობილია მონღოლთა შემოსევებისა და მათი გაბატონების ისტორია ამიერკავკასიისა და შუა აზიაში. წიგნში აღწერილი ამბები სანდოა, რადგან ავტორი თვითმხილველი და, ზოგ შემთხვევაში, თანამონაწილე იყო იმ მოვლენებისა, რომლებსაც გადმოგვცემს. ამდენად, წინამდებარე ნაშრომი ერთ-ერთი საუკეთესო პირველწყაროა მთლიანად კავკასიის, მათ შორის XIII ს. საქართველოს და კილიკიის სომხეთის ისტორიის შესასწავლად სომხური ტექსტი თარგმნა, გამოკვლევა, კომენტარები შენიშვნები დაურთო ნ. შოშიაშვილმა.

6. ა. კ-ლი, გლეხთა შეიარაღებული აჯანყება სვანეთში (1875-1876 წწ.), “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1945 წ., ნაკ. I.

გამოქვეყნებული დოკუმენტური საარქივო მასალა ასახავს 1875-1876 წწ. ზემო სვანეთში მომხდარი აჯანყების მიმდინარეობას, მის ჩასახშობად ცარიზმის მიერ გატარებულ ღონისძიებებსა და აჯანყების მონაწილეთა გასამართლებას. სულ გამოქვეყნებულია 11 დოკუმენტი, რომელიც მოიცავს 1875-1877 წწ. გამოქვეყნებულ დოკუმენტებს. მათ შორის არის 1876 წ. აჯანყების აქტიური მონაწილეების — გურმაჩ გასვიანის, ჯოხან ჯოხაძისა და სხვათა მიმართ წაყენებული საბრალდებო აქტი. გამოქვეყნებულია, ასევე, 1876 წ. 1 დეკემბერს გამართული სამხედრო საველე სასამართლოს პროცესის ანგარიში.

მასალა მოიძია გამოკვლევა და შენიშვნები დაურთო ა. კ-ლიმ.

7. ანთელავა ი., მასალები საქართველოს ეკონომიკური ისტორიისათვის. “საისტორიო მოამბე”, ტ. V, თბ., 1950 წ.

კრებულში გამოქვეყნებული მასალა წარმოდგენს კავკასიის სამხედრო ოქის საინტენდანტო სამმართველოს მიერ ინტენდანტური სამსახურის მოქმედების ანგარიშის მხოლოდ I ნაწილს, რომელიც მოიცავს 1801-1851 წწ. ანგარიშის მეორე ნაწილს, რომელიც არქივში არ აღმოჩნდა (მაგრამ ჩანს, რომ იყო ინტენდანტური ნაწილის უფროსის 1905 წ. 15 იანვრის პატაკში) განისაზღვრებოდა 1851-1901 წლების მდგომარეობით. მასალა გამოქვეყნებულია რუსულ ენაზე.

წარმოდგენილი ანგარიშის მნიშვნელობის შესახებ პროფ. ი. ანთელავა აღნიშნავს, რომ “ის შეიცავს მრავალ საინტერესო მასალას კავკასიისა და კერძოდ საქართველოს ეკონომიკური მდგომარეობის დასახასიათებლად XIX ს. I ნახევარში. მით უმეტეს, რომ კავკასიის საინტენდანტო უწყებების მასალებს დაღუპვის გამო ჩვენამდე არ მოუღწევია” (ი. ანთელავა, 1950, გვ. 257-258). წარმოდგენილ ანგარიშში ასევე, დაცულია ცნობები საქართველოში არსებული საგადასახადო სისტემის ფასების საკითხზე, რუსეთის მიერ ირანისა და თურქეთის წინააღმდეგ XIX საუკუნეში წარმოებულ ომებში ქართველი ხალხის მიერ გაღებულ წვლილზე.

მასალა მოიძია, წინასიტყვაობა დაურთო და გამოსაცემად მოამზადა ი. ანთელავამ.

8. აპოლონიოს როდოსელი, არგონავტიკა, თბ., 1975 წ.

ქართველ მკვლევართა მოსაზრებით ანტიკური ხანის ბერძენი მწერლები ცნობებს ძველ ქართველურ ტომთა შესახებ ძირითადად არგონავტიკის თქმულებებზე დაყრდნობით წარმოდგენდნენ. მათზე უამრავი მითი და გამოკვლევა დაუწერიათ. მათ შორის აპოლონიოს როდოსელის “არგონავტიკა” ერთ-ერთი უპირველესი ძეგლია. პროფ. აკ. ურუშაძის განმარტებით, “იგი უძველესი და ბერძნულ წყაროებში ყველაზე უფრო ძველი თხზულებაა. ქართველ ტომთა დასავლური გაერთიანების აია-კოლხეთის შესახებ” (აპოლონიოს როდოსელი, 1975, გვ. 21). არგონავტიკაში ასევე დაცულია ცნობები უძველეს პერიოდში საქართველოში დამწერლობის არსებობის შესახებ (აპოლონიოს როდოსელი, არგონავტიკა, 1975 წ., ბ. კუფტინი, 1948 წ., 1950 წ., ტ. ჩუბინაშვილი, 1963 წ., ივ. ჯავახიშვილი, 1949 წ., გ. მელიქიშვილი, 1959 წ., რ. პატარიძე, 1980 წ. ავტორი ქართველურ ტომთაგან ასახელებს კოლხებს, ბიძერებს, მაკრონებს, საბირებს, ტიბარენებს, ხალიბებს, მოსინიკებს. ივ. ჯავახიშვილის მოსაზრებით “მოსინიკი” არის იგივე “ჭანი”, რომელიც მაღალხარისხოვანი თითბრის დამზადებით იყო ცნობილი (ივ. ჯავახიშვილი, 1960, გვ. 28, 405). ამდენად, აპოლონიოსის “არგონავტიკა” ერთ-ერთი საუკეთესო და უძველესი წყაროა საქართველოსა და ქართველური ტომების ისტორიის შესახებ.

ტექსტის ქართული თარგმანი და შესავალი გააკეთა აკ. გელოვანმა. რედაქცია, გამოკვლევა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო აკ. ურუშაძემ.

9. არჯევანიძე ივ., იოსებ წილოსანის (ალი ამედი ეფენდის) საბიოგრაფიო მასალა, “მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის”, თბ., 1947 წ., ნაკ. I, წარმოდგენილ მასალაში დაცულია ცნობები საქართველოდან 1812 წ. გატაცებული ორი ქართველი ბავშვის შესახებ, რომლებიც გამტაცებლებმა ეგვიპტეში გაყიდეს მონებად. ორივემ თავიანთი ნიჭისა და შრომისმოყვარეობით, დიდ წარმატებას მიაღწია, ამათგან ერთ-ერთი მათგანი სელიმ ეფენდი (მისი ქართული გვარი და სახელი უცნობია) ეგვიპტეში დარჩა. შემდეგში მან მიაღწია ეგვიპტის შვიარადღებული ძაღების გენერალური შტაბის უფროსის თანამდებობას. მეორე ახალგაზრდამ — იოსებ წილოსანმა, რომელიც ეგვიპტეში ცნობილი იყო ალი ამედი ეფენდის სახელით, “შემდეგში რუსეთის მთავრობისაგან მიიღო ნებართვა

საქართველოში დაბრუნების შესახებ. 1832 წელს ი. წილოსანი ჩამოდის საქართველოში, სადაც მოღვაწეობდა, როგორც სახელმწიფო სამსახურში, ასევე კულტურის სფეროშიც. გამოქვეყნებულ მასალაში შედის მ დანართი (ი. წილოსანის წერილები, განმარტებითი ბარათი, მისივე ბიოგრაფიის ამსახველი რეესტრიდან ამოწერილი საბუთები) და ერთმანეთს შორის გაგზავნილი ეგვიპტის სახელმწიფო უწყებების მიმართვები. მასალა ფრანგულიდან თარგმნა, გამოკვლევა, შენიშვნები დაურთო და გამოსაცემად მოამზადა ივ. არჩევანიძემ.

10. ბაგრატი ბატონიშვილი (დავით და თეიმურაზ ბარატონების ძმა), “ახალი მოთხრობა”, თბ., 1941 წ.

წინამდებარე ნაშრომში აღწერილი ამბები ძირითადად ეხება აღმოსავლეთი საქართველოს 1753-1819 წწ. ისტორიას. გადმოცემული მასალა საინტერესო და სანდოა, რადგან ავტორი თანამედროვე და ზოგჯერ თანამონაწილე იყო იმ ამბებებისა, რომელსაც აღწერს.

ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, შენიშვნები, საძიებლები დაურთო თ. ლომოურმა.

11. თეიმურაზ ბაგრატიონი, “ახალი ისტორია”, თბ., 1983 წ. თ. ბაგრატიონის “ახალი ისტორია” XVIII ს. მეორე ნახევრისა და XIX ს. დასაწყისის საქართველოს ისტორიის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წყაროა. ის მოიცავს 1744-1819 წლების საქართველოს ისტორიის მასალებს. ავტორი აღნიშნული პერიოდის საქართველოს ისტორიის თითქმის ყველა მნიშვნელოვან მოვლენას ეხება. მკვლევართა ერთი ნაწილის აზრით, აღნიშნული თხზულების ავტორი თ. ბაგრატიონია, ხოლო მეორე ნაწილი წიგნის ავტორად დავით ბაგრატიონს (თეიმურაზის უფროსი ძმა, გიორგი XII-ის ძე, ტახტის მემკვიდრე) მიიჩნევს (გ. ბაბტაძე, 1959, გვ. 227-242; ლ. ასათიანი, 1958, გვ. 93; მ. ჯანაშვილი, 1905, გვ. 5; ბაგრატი ბატონიშვილი, 1941, გვ. VI, XII-XVI; თ. ბაგრატიონი, 1983, გვ. 12-22; “თეიმურაზ ბაგრატიონის წერილები მარი ბროსესადმი”, 1964, გვ. 22-23, თეიმურაზ ბაგრატიონი, 1972, გვ. 9).

ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთო ლ. მიქიაშვილმა.

12. იოანე ბაგრატიონი, სჯულდება, თბ., 1957 წ.

წინამდებარე თხზულება წარმოადგენს სახელმწიფოებრივი წყობილების რეფორმირებისათვის დაწერილ პროექტს. პროფ. ივ. სურგულაძის განმარტებით, “ძეგლი საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიისათვის ფრიად საყურადღებო მასალას შეიცავს... ამასთანავე, ძეგლში საყურადღებო მასალა მოიპოვება გვიანფეოდალური საქართველოს ეკონომიკური, საქალაქო ცხოვრების, საფინანსო, სამხედრო, ჯანმრთელობის დაცვის დაგანათლების სისტემის შესახებ...” (იოანე ბაგრატიონი, “სჯულდება”, 1957, გვ. V). ამდენად, აღნიშნულ ნაშრომს XVIII ს. საქართველოს ისტორიის ვერც ერთი მკვლევარი გვერდს ვერ აუვლის. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, წინასიტყვაობა, შესავალი, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ივ. სურგულაძემ.

13. იოანე ბაგრატიონი, ქართლ-კახეთის აღწერა, თბ., 1986 წ.

წინამდებარე ნაშრომი XVIII ს. მიწურულის საქართველოს ისტორიის მკვლევართათვის მნიშვნელოვანი ინფორმაციის შემცველი პირველწყაროა. აღსანიშნავია ის, რომ ტერიტორიის ერთი ნაწილი, აღწერის მომენტისათვის (1794-1799 წწ.) ქართლ-კახეთის სამეფოში შექმნილია (ლორე-ტაშირის მხარე, ბორჩალოს მაზრა, სომხეთის ერთი ნაწილი, ყაზახი, შამშადილის და ბამბაკის მხარე, ვარკეთილის

// ჰერეთის აღმ. ნაწილი), რომელიც ბოლშევიკურმა რუსეთმა 1922 წ. გადასცა სომხეთისა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკებს. რაც შეეხება დვალეთს, აღწერამდე არც თუ დიდი ხნის წინ დაიკარგა. ვახუშტი ბაგრატიონის დროს დვალეთში მოსახლეობის დიდი ნაწილი, მართალია, უკვე ოსური იყო, მაგრამ ტერიტორია ქართლის სამეფოს შემადგენელ ნაწილად ითვლებოდა (ბატონიშვილი ვახუშტი, 1973, გვ. 363-364; ივ. ჯავახიშვილი, 1989, გვ. 9-12). დღეისათვის კი შიდა ქართლი // სამაჩაბლო, ე. წ. “სამხრეთ ოსეთი”, ისევე როგორც აფხაზეთი, ოკუპირებულია რუსეთის ფედერაციის მიერ.

ნაშრომში, გარდა ქართლ-კახეთისა, აღწერილია საქართველოს სხვადასხვა მხარეები (სვანეთი, იმერეთი, რაჭა-ლეჩხუმი, ხევსურეთი), საქართველოს ჩრდილოეთით მდებარე დაღესტნისა და ჩეჩენ-ინგუშეთის რეგიონები. ნაშრომში, ამავე დროს, დაცულია სანდო ცნობები XVIII ს. საქართველოს დემოგრაფიული მდგომარეობის შესახებ.

აღნიშნული თხზულების ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთეს თ. ენუქიძემ და გ. ბედოშვილმა, თბ., 1986.

14. იოანე ბაგრატიონი, “ხუმარსწავლა” (კალმასობა), ტ. I, 1990; ტ. II, 1991. ი. ბაგრატიონის “ხუმარსწავლა”, აღ. ბარამიძის მოსაზრებით, მეცნიერული ცოდნის ენციკლოპედია (ი. ბაგრატიონი, 1990, გვ. 7). აქ წარმოდგენილი ცნობები ეხება საბუნებისმეტყველო და ჰუმანიტარული მეცნიერების თითქმის ყველა დარგს. ყურადსაღებია ი. ბაგრატიონის ცნობები საქართველოს ისტორიის, ენისა და ლიტერატურის საკითხებზე. მკვლევართა მოსაზრებით, ნაშრომს დღესაც არ დაუკარგავს მეცნიერული მნიშვნელობა.

თხზულების ორივე ტომში შეტანილი მასალა გამოსაცემად მოამზადეს ც. კახაბრიშვილმა და ც. კიკვაძემ. წინასიტყვაობა დაურთო აღ. ბარამიძემ.

15. ბერძენიშვილი ნ., ფეოდალური ურთიერთობიდან XV ს. “მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის”, თბ., 1937, ნაკ. I.

გამოქვეყნებული საბუთები შეიცავს XV ს. საქართველოს სოც. ეკონომიკური ხასიათის ინფორმაციას. მასალა კარგად ასახავს ფეოდალური ეპოქისათვის დამახასიათებელ ურთიერთობებს გაბატონებული კლასის სხვადასხვა ფენებს შორის. მასალები გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და შენიშვნები დაურთო ნ. ბერძენიშვილმა.

16. ბერძენიშვილი მ. მასალები XVIII ს. ბოლო წლების საქართველოს ისტორიიდან (ეპისტოლარული მასალა). “ქართული წყაროთმცოდნეობა” I, თბ., 1965; წარმოდგენილ მასალაში თავმოყრილია ერეკლე II-ის ერთ-ერთ გავლენიან მოხელესთან, მანუჩარ თუმანიშვილთან, სხვადასხვა პირის მიერ გაგზავნილი წერილები. მათში დაცულია საქართველოში არსებული, პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური და სხვა საკითხების შემცველი ინფორმაციები. სულ გამოქვეყნებულია 69 წერილი, რომელიც მოიცავს 1791-1801 წწ.

მასალები მოიძია, გამოკვლევა, ლექსიკონი და პირთა საძიებლები დაურთო მ. ბერძენიშვილმა.

17. ბოჭორიძე გიორგი, ფურცელანთებული ქრონიკა, “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1925, წიგნი I, წ. ქრონიკაში დაცული ცნობები, ძირითადად, აღმ. საქართველოს ეხება და მოიცავს 1623-1825 წწ. მასში დაცული ცნობები საყოველთაო ინფორმაციის შექცევლია. გ. ბოჭორიძის მოსაზრებით, წარმოდგენილი ქრონიკის ავტორები XVIII

ს. მეორე ნახევრისა და XIX ს. I მეოთხედის მოღვაწე ორი პიროვნება უნდა იყოს. ორივე ფურცელაძის გვარის წარმომადგენელი.

კრებულში შეტანილი წყარო მოიძია, გამოკვლევა დაურთო და გამოსაცემად მოამზადა გ. ბოჭორიძემ.

18. გაბაშვილი ტიმოთე, მიმოსვლათა, თბ., 1956.

აღნიშნული თხზულების ავტორს, როგორც ბრწყინვალე განათლებისა და ერუდიციის მქონე XVIII ს. სასულიერო მოღვაწეს, იმერეთის მეფე ალექსანდრე V (1720-1751 წწ.), ქართლ-კახეთის მეფეები თეიმურაზ II (1744-1761 წწ.) და ერეკლე II (1744-1798 წწ.) ხშირად აგზავნიდნენ სხვადასხვა ქვეყანაში დიპლომატიური მისიით. მან 1755-1759 წწ. თეიმურაზ II-ის, ერეკლე II-ის და კათალიკოს ანტონ II-ის დავალებით, იმოგზაურა “წმინდა ადგილების მოსახილველად”. მასალებიდან ჩანს, რომ წმინდა ადგილების მონახულების გარდა, ტიმოთეს დავალებული ჰქონია შეეკრიბა ცნობები თურქეთის იმპერიაში არსებული სოციალური, პოლიტიკური მდგომარეობის, ციხე-სიმაგრეთა, გარნიზონებისა და მათი შეიარაღების შესახებ. ნაშრომს თან ერთვის ტიმოთეს მიერ შედგენილი ტოპოგრაფიული რუკა

“მიმოსვლათაში“ დაცული საყურადღებო ცნობები საუკეთესო მასალაა XVIII ს. საქართველოსა და საზღვარგარეთის ქართული კერების ისტორიის შესასწავლად.

ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ელ. მეტრეველმა.

19. გაბიჩვაძე ა., გორის ციხე ერეკლე II-ის დროს. “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1945, ტ. I.

გამოქვეყნებული დოკუმენტები ძირითადად წარმოადგენს მეფე ერეკლე II-ის მიერ გაგზავნილ განკარგულებებს გორის ციხის გამაგრება-დაცვის გაძლიერების შესახებ. სულ გამოქვეყნებულია 23 დოკუმენტი, რომლებიც მოიცავს 1772-1795 წლებს. ა. გაბიჩვაძის მოსაზრებით, “ისინი საინტერესო მასალას წარმოადგენენ ჩვენი ქვეყნის ზოგიერთი სხვადასხვა მომენტების შესასწავლად” (ა. გაბიჩვაძე, 1945, გვ. 8).

მასალა მოიძია, წინასიტყვაობა დაურთო და გამოსაცემად მოამზადა ა. გაბიჩვაძემ.

20. გაბრიჩიძე მ., საბატონო ყმების მღელვარება იმერეთში 1857 წ., “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1945, ტ. I.

რაეოარც ცნობილია, ბატონყმობის გაუქმების წინა პერიოდი აღინიშნებოდა გლეხთა გამოსვლების სწრაფი ზრდით, რაც ხშირად აჭანყებაში გადაიზრდებოდა ხოლმე. ერთ-ერთ ასეთ გამოსვლას ადგილი ჰქონდა იმერეთში 1857 წ., რაც გამოწვეული იყო გლეხთა ექსპლოატაციის გაზრდით. მღელვარების ჩახშობის შემდეგ, მიზეზების გამოსაძიებლად, ქუთაისის გუბერნატორის განკარგულებით, შეიქმნა კომისია. კომისიის მიერ მოძიებულ მასალაზე დაყრდნობით, შედგა მოხსენებითი ბარათი საგამოძიებო სამუშაოების დამთავრებისა და შედეგების შესახებ. ამის გათვალისწინებით დაპატიმრეს 40 პირი, რომელთაგან 16 მიესაჯა კავკასიიდან გასახლება.

კრებულში გამოქვეყნებული მასალა ორ ჯგუფად იყოფა: I. ოფიციალური მიმოწერა და საგამოძიებო კომისიის დოკუმენტაცია. II. საგამოძიებო კომისიის მიერ წარმოებული დაკითხვათა ოქმები. სულ გამოქვეყნებულია 22 დოკუმენტი. აქედან 15 რუსულ ენაზეა შედგენილი (მიმოწერა, პატაკები), 7 ქართულ ენაზეა. რომელთაგან 6 დაკითხვის ოქმია. გამოქვეყნებული დოკუმენტები საინტერესო

ინფორმაციის შემცველი XIX ს. შუა ხანების (საქართველოს, იმერეთის რეგიონის) სოციალური ისტორიის შესწავლისას.

მასალა მოიძია, გამოკვლევა დაურთო და გამოსაცემად მოამზადა მ. გაბრიჩიძემ.

21. გამყრელიძე ალ., პომპონიუს მელას ცნობები საქართველოს შესახებ. „ქართული წყაროთმცოდნეობა“, I, თბ., 1965 წ., ახ.წ. I ს. რომელი გეოგრაფის პომპონიუს მელას თხზულებაში “დედამიწის მდებარეობის შესახებ” (ზოგიერთი ხელნაწერის მიხედვით “ქვეყნის აღწერილობის შესახებ”) საინტერესო ცნობებია დაცული ქართველური (გეორგილები, მოსხები, ტიბარენები, ხალიბები, მოსინები // მოსინიკები, ჰენიოხები, კოლხები, კორაქსები, კერაკეტიკები) და სხვა კავკასიური ტომების შესახებ.

თხზულებიდან ამოკრეფილი მასალის ლათინური ტექსტი თარგმნა, გამოკვლევა და სახელთა საძიებლები დაურთო ალ. გამყრელიძემ (იბ., ასევე, აკ. ურუშაძე, ქუთაისი ბერძნულ და რომაულ წყაროებში; ასევე ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის “წელიწდეული“ III, ქუთ., 2011, გვ. 288).

22. გიორგი სინგლოზი, “ქრონიკა”, ბიზანტიელი მწერლები საქართველოს შესახებ, “გეორგიკა”, ტ. IV, ნაკ. I, თბ., 1941 წ., კრებულში “მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის”, თბ., 1941 წ., ნაკ. I;

გიორგი სინგლოზი VIII-IX სს. მოღვაწეა. მისი თხზულება “ქრონიკა” მოიცავს მსოფლიო ისტორიას ადამიდან იმპერატორ დიოკლეტიანეს გამეფებამდე. ავტორს ნაშრომის წერისას წყაროებად გამოუყენებია ბიბლია, IV-V სს. ისტორიკოსები პანდორე ანნიანე სექსტე აფრიკანე და დექსიპე. “ქრონიკაში” მოთხრობილია ხალხთა წარმომავლობის შესახებ. გიორგი სინგლოზის მიხედვით, ნოემ თავის ვაჟს იაფეტს, სხვა ქვეყნებთან ერთად, მისცა არმენია, იბერია, პონტო, კოლხეთი... ნაშრომში საუბარია ქართველურ ტომებზე: კაპადოკიელებზე, თობელებზე, მოსოხზე, იბერიელებზე, ხალიბებზე, მოსვინებზე. დინდორფის რედაქციით გამოქვეყნებული ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო ს. ყაუხჩიშვილმა.

23. გოზალიშვილი გ., ულუ დავითის დროინდელი საეკლესიო კრების დადგენილება. “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1925 წ.

წინამდებარე დოკუმენტი წარმოადგენს მე-13 ს. მეორე ნახევარში (ს. კაკაბაძის განსაზღვრებით, 1266-1268 წწ.) გამართულ საეკლესიო კრებაზე შედგენილ და საქართველოს მეფის, ულუ დავითის სახელზე გაგზავნილ წერილს. მასში კარგად ჩანს ეკლესიისა და მთლიანად საქართველოს მძიმე მდგომარეობა მონღოლთა ბატონობის დროს. წერილის შინაარსიდან ირკვევა, რომ, შექმნილი მძიმე ეკონომიკური ვითარებიდან გამომდინარე, მეფეს ეკლესიისათვის მამულების რაღაც ნაწილი ჩამოურთმევია და კერძო პირისათვის უჩუქებია. კრების მონაწილენი გამოთქვამენ პროტესტს და ითხოვენ წართმეულის უკან დაბრუნებას.

დოკუმენტი მოიძია, გამოკვლევა დაურთო და გამოსაცემად მოამზადა გ. გოზალიშვილმა.

24. Гордеев, Д Материали к обследованию Гелатских древностей, “საისტორიო მოამბე”, წიგ. I, თბ., 1925 წ.

კრებულში გამოქვეყნებული მასალა წარმოადგენს 1820 წლის 11 მარტით დათარიღებულ გელათის მონასტრის აღწერილობის დოკუმენტს. დოკუმენტი

შედგენილია ქართულ და რუსულ ენებზე. რუსული ტექსტის და თარგმანის სისწორეს ხელმოწერით ამტკიცებენ: არქიეპისკოპოსი სოფრონი, პოლკოვნიკი პუზირევსკი, მაიორები: გრიგოლ წერეთელი და ოსტროუხოვი. აღწერილობა ერთ-ერთი საუკეთესო პირველწყაროა გელათის მონასტრის ისტორიის მკვლევართათვის, რადგანაც მასში წარმოდგენილია სია იმ სიწმინდეებისა და საეკლესიო ნივთებისა, რომლებიც 1820 წლისათვის დავანებული იყო გელათის მონასტერში.

აღწერილობა გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და შენიშვნები დაურთო დ. გორდევემა.

25. დავლიანიძე ლ., ზაქარია აქულისელის ცნობები საქართველოს შესახებ. “ქართული წყაროთმცოდნეობა” III, თბ., 1971 წ.

XVII ს. მოღვაწის, ზაქარიას ნაშრომი დღიურის სახით არის წარმოდგენილი, რომელიც ქრონოლოგიური თანმიმდევრობითაა დაწერილი და მოიცავს 1647-1691 წწ. დღიურში აღწერილი ამბები ეხება სხვადასხვა ქვეყნებისა და მათ შორის საქართველოს სოციალურ, პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, ეთნოგრაფიულ საკითხებს. ავტორი თანამედროვეა და ზოგ შემთხვევაში თანამონაწილე იმ ამბებისა, რომელსაც თავის დღიურში აღგვიწერს. ამდენად, მის დღიურებში დაცული ცნობები საინტერესო და სანდოა მკვლევართათვის.

ზაქარია აქულისელის დღიური სომხურიდან თარგმნა, გამოკვლევა და კომენტარები დაურთო ლ. დავლიანიძემ.

26. დავლიანიძე ლ., მხითარ გოშის “ალბანეთის ქრონიკა”; “ქართული წყაროთმცოდნეობა” II, თბ., 1968 წ.

XII ს. მეორე ნახევრისა XIII ს. დასაწყისის სომეხ სასულიერო მოღვაწესა და ისტორიკოს მხითარ გოშს დარჩა მდიდარი ლიტერატურული მემკვიდრეობა, რომელთა შორის განსაკუთრებული ადგილი უკავია “ალბანეთის ქრონიკას”. თხზულება ავტორს დაუმთავრებელი დარჩენია. ლ. დავლიანიძის განმარტებით, “ალბანეთის ქრონიკა” არის გაგრძელება მოსე დასხურანელის “ალბანეთის ისტორიისა”, ხოლო ეს უკანასკნელი, თავის მხრივ, აგრძელებს მოსე კალანკატუელის ამავე სახელწოდების ნაშრომს “(ლ. დავლიანიძე, 1968, გვ. 28). თხზულება მოიცავს 1130-1162 წლებს შორის პერიოდს. ნაშრომში დაცულია პირველხარისხოვანი, ზოგჯერ განსხვავებული ცნობები საქართველოს ისტორიის შესახებ.

თხზულებიდან ამოკრებილი მასალა სომხურიდან თარგმნა და გამოკვლევა დაურთო ლ. დავლიანიძემ.

27. დავლიანიძე ლ., ზაზართა ლაშქრობა თბილისსა და ალბანეთში მოსე კალანკატუელის “ალბანეთის ისტორიის” მიხედვით.” ქართული წყაროთმცოდნეობა” I, თბ.

1965 წ. გამოქვეყნებული წყარო წარმოადგენს მოსე კალანკატუელის აღნიშნული ნაშრომის “ალბანეთის ისტორიის” II წიგნის XI- XVI თავებიდან ამოკრეფილი მასალის ფრაგმენტებს. წარმოდგენილ ნაშრომში აღწერილია ზაზართა ლაშქრობების და, აქედან გამომდინარე, საქართველოში შექმნილი პოლიტიკური სიტუაციის ამსახველი ამბები.

თხზულებიდან აღებული მასალა სომხურიდან თარგმნა და გამოკვლევა დაურთო ლ. დავლიანიძემ.

28. დავლიანიძე ლ., ჰაკობ შემახეცის “თამაზ ყული ხანის (ნადირ შაჰი) ლაშქრობანი და მისი შაჰად არჩევა”, “ქართული წყაროთმცოდნეობა”, V, თბ.,

1978. XVIII ს. სომეხ სასულიერო მოღვაწეს (სომეხთა კათალიკოსი 1759-1763 წწ.) და ისტორიკოს ჰაკობ შემახეცის დარჩა მდიდარი ლიტერატურული

მემკვიდრეობა, რომელთა შორის აღსანიშნავია “თამაზ ყული ხანის ლაშქრობანი და მისი შაჰად არჩევა”. მასში დაცული ცნობები აშუქებს XVIII ს. ამიერკავკასიასა და საქართველოში შექმნილ მდგომარეობას. მასალა საინტერესოა და სანდოა მკვლევართათვის, რადგან ავტორი მის მიერ გადმოცემული ამბების თანამედროვე, ზოგ შემთხვევაში თანამონაწილეცაა. ლ. დავლიანიძის განმარტებით, “შემახეცის მთელ ნაწარმოებს ახასიათებს სინამდვილის მართებულად ასახვა უხვად მოყვანილი თარიღებით, რომელთა სიზუსტე სხვა წყაროებითაც დასტურდება და ღირსებას მატებს შრომას” (ლ. დავლიანიძე, 1978, გვ. 115).

შემახეცის ქართული თარგმანი შესრულებულია 1940 წ. გამოცემული ტექსტის საფუძველზე ლ. დავლიანიძის მიერ. თარგმანს თან ერთვის გამოკვლევა და შენიშვნები.

29. დავით ბატონიშვილი, ახალი ისტორია, თბ., 1941 წ. დავით ბაგრატიონის (გიორგი XII-ის უფროსი ვაჟი და ტახტის მემკვიდრე) ნაშრომი “ახალი ისტორია” მოიცავს 1744-1812 წწ. აღმოსავლეთი საქართველოს ისტორიას. მასში, ძირითადად, გადმოცემულია პოლიტიკური ისტორიის ამსახველი მასალა. თვითმზილველის და ზოგჯერ თანამონაწილის მიერ გადმოცემული ფაქტები, თარიღები სანდოა და, ამავე დროს, საინტერესოა. აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ავტორს ნებისმიერ დოკუმენტზე მიუწვდებოდა ხელი. ამდენად, წინამდებარე ნაშრომი საუკეთესო პირველწყაროა XVIII ს. მეორე ნახევრისა XIX ს. I ნახევრის საქართველოს ისტორიის მკვლევართათვის.

ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო თამარ ლომოურმა.

30. დოკუმენტები საქართველოს სოციალური ისტორიიდან (ბატონყმური ურთიერთობა XV ს., წიგნი I, თბ., 1940, წიგნი II, თბ., 1953, XV-XIX სს.)

წარმოდგენილი საბუთები, ძირითადად, სოციალური, ეკონომიკური და იურიდიული ხასიათისაა: წყალობის, ნასყიდობის, ფიცის, სათარხნოს, გამოსაღების, შეწირულობის, პირობის, ყმობის, გარიგების, აზატობის, მზითვის და სხვათა შესახებ. წინამდებარე კრებულში გამოქვეყნებულია, ასევე, ქართლის მეფეების: ბაგრატ II-ის, სვიმონ II-ის, თეიმურაზ II-ის, ვახტანგ VI-ის, ბაქარ ბატონიშვილის, იესეს; კახეთისა და ქართლ-კახეთისა: თეიმურაზ I-ის, ერეკლე I-ის, ერეკლე II-ის, გიორგი XII-ის, ისაყ ფაშას და სხვათა ოქმები, განჩინებები, ბრძანებები, ანდერძები... საბუთებს შორის უმეტესი ნაწილი ნასყიდობას ეხება. I ტომში გამოქვეყნებულია 676 საბუთი, რომელიც მოიცავს 1412-1740 წწ. II ტომში — 479 საბუთი.

მასალა მოიცავს 1468-1858 წწ. მასალა მოძიებული იქნა, პირთა და გეოგრაფიულ სახელთა საძიებელი დაერთო და გამოსაცემად მომზადდა ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით. წინასიტყვაობა დაურთო ნ. ბერძენიშვილმა.

31. დოკუმენტები თბილისის ისტორიისათვის (XVI-XIX სს.), წიგნი I, თბ., 1962. კრებულში შეტანილია სოციალური და ეკონომიკური ხასიათის დოკუმენტური მასალა (ნასყიდობის, შეწირულობის, სითარხნის, წყალობის, გაყრის, გარიგების, გაცვლის წიგნები, ვალის ხელწერილები, ანდერძები, მეფეთა ბრძანებულებები, ოქმები (ვახტანგ VI, ბაქარ ბატონიშვილი, იესე, თეიმურაზ II, ერეკლე II) და სხვა სოციალური ხასიათის საბუთები. გამოქვეყნებული მასალიდან მეტი წილი ნასყიდობის დოკუმენტებს განეკუთვნება. წინამდებარე წიგნში გამოქვეყნებულია 274 დოკუმენტი, რომელიც მოიცავს 1505-1771 წწ.

მასალა მოიძიეს, პირთა, გეოგრაფიულ სახელთა საძიებლები დაურთეს და გამოსაცემად მოამზადეს ნ. ბერძენიშვილმა და მ. ბერძენიშვილმა.

32. დონდუა ვ., პეტერბურგის ქართული კოლონიის საისტორიო სამწიგნობრო მემკვიდრეობა. “ქართული წყარომცოდნეობა” I, 1965 წ.

სასულიერო პირის, იოანე ხელაშვილის (1770-1835 წწ.) “მოსახსენებელ წიგნში” წარმოდგენილ მასალაში ფრაგმენტულად, მაგრამ მაინც ჩანს XVIII ს. მეორე ნახევრისა და XIX ს. I მეოთხედის საქართველოს ისტორიულ მოვლენათა ანარეკლი მასალა გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და შენიშვნები დაურთო ვ. დონდუამ.

33. ეპიფანე კონსტანტინოპოლელი, გეორგიკა, ტ. IV, ნაკ. I, კრებულში “მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის”, ნაკ. I, თბ., 1941 წ.

კონსტანტინეპოლის მონასტრის ხუცეს-მონაზონი ეპიფანე მოღვაწეობდა VIII ს. მეორე ნახევარში. მის ნაშრომებში: “მარიამის ცხოვრება” და “ანდრიას ცხოვრება” დაცულია ფრაგმენტული ცნობები ახ. წ. I ს. საქართველოს შესახებ. მასალაში დაცული ცნობები საინტერესოა განსაკუთრებით ტერიტორიული კუთვნილების საკითხთან დაკავშირებით. მაგალითად ავტორი “ანდრიას ცხოვრებაში” აღნიშნავს, რომ ქალაქი ტრაპიზონი ლაზიკის ქალაქს წარმოადგენდა (ეპიფანე კონსტანტინოპოლელი, 1941, გვ. 57-58).

ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო ს. ყაუხჩიშვილმა.

34. თეოდოსი განგრელი, გეორგიკა ტ. IV, ნაკ. I, კრებულში “მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის”, ნაკ. I, თბ. 1941 წ.

იერუსალიმელი მონაზონი თეოფანე VII ს. ისტორიკოსია. მას დაუწერია 668-669 წლებით დათარიღებული საკუთარი მოვონებები. მის სახელთანაა, ასევე, დაკავშირებული მაქსიმე აღმსარებლის ცხოვრების უკანასკნელი წლების ამსახველი მასალა ანასტასი აპოკრიფარის წერილის სახით. 662 წ. კეისარმა კონსტანტინე პოგონატმა მაქსიმე აღმსარებელი, თავის ორ მოწაფესთან ერთად, გადაასახლა ლაზეთში, სადაც ის იმავე წელს გარდაიცვალა. თეოდოსის მოვონებებსა და ანასტასის წერილში დაცულია მასალა VII ს. საქართველოს ისტორიის შესახებ, რომელიც საუკეთესო პირველწყაროს წარმოადგენს VII ს. საქართველოს ისტორიისა და ისტორიული გეოგრაფიის მკვლევართათვის. ბერძნული ტექსტის ქართული თარგმანი გამოსცა და განმარტებები დაურთო ს. ყაუხჩიშვილმა.

35. თეოფანე ჟამთაღმწერელი, გეორგიკა, ტ. IV, ნაკ. I, კრებულში “მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის”, ნაკ. I, თბ., 1941 წ.

თეოფანე ჟამთაღმწერელი VIII-IX სს. ბიზანტიელ ისტორიკოსთა ერთ-ერთი უდიდესი წარმომადგენელია. თავისი რწმენით ის ქრისტიანული სამყაროს ხატის თაყვანისმცემელთა ბანაკს ეკუთვნოდა. ამიტომ ის კეისარ ლეონ V-ის (813-820 წწ.) დროს 818 წ. გადაასახლეს სამოთრაკიის კუნძულზე, სადაც იმავე წელს გარდაიცვალა.

თეოფანეს ეკუთვნის ისტორიული ხასიათის ნაშრომი “ქრონოგრაფია”, რომელიც წარმოადგენს გეორგი სინგლოზის “ქრონიკის” გაგრძელებას და მოიცავს პერიოდს დიოკლეტიანედან (284 წლიდან) მიქაელ I რანგაბემდე (813 წ.). მისი თხზულების ბოლო მონაკვეთი (რომელიც ეხება VIII ს. მეორე ნახევარს და IX ს. დასაწყისს), როგორც თანამედროვე ისტორიკოსის მიერ აღწერილი ამბები, უძვირფასეს წყაროს წარმოადგენს მკვლევართათვის. თხზულებაში დაცული მასალა საქართველოს ისტორიის შესახებ მოიცავს 316-756 წწ. თხზულების ავტორს წყაროებად გამოუყენებია სოკრატეს, სიზომენეს, თეოდორიტე კვირელის, იოანე მალალას, პროკოფი კესარიელის, აგათიას, იოანე ანტიოქიელის და სხვათა ნაშრომები.

“ქრონოგრაფიის” ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსაცემად მოამზადა და განმარტებები დაურთო ს. ყაუხჩიშვილმა.

36. თეოფილაქტე სამოკატა. გეორგიკა ტ. IV, ნაკ. I, კრებულში “მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის”, თბ., 1941 წ., ნაკ. I.

VII ს. ისტორიკოსის თეოფილაქტეს “ისტორია” რვა წიგნს მოიცავს, რომელშიც გადმოცემულია მავრიკი კეისრის (582-602 წწ.) მმართველობის დროინდელი ამბები. ამდენად, როგორც თვითმხილველის მიერ დაწერილი ისტორია, საინტერესო და სანდოა. ავტორს წყაროებად გამოუყენებია მენანდრეს და იოანე ეპიფანელის “ისტორიები”.

ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო ს. ყაუხჩიშვილმა.

37. იოანე ანტიოქიელი, გეორგიკა, ტ. IV, ნაკ. I. კრებულში “მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის”, თბ., 1941 წ., ნაკ. I, VII ს.

სირიელი ისტორიკოსის იოანეს ნაშრომი წარმოადგენს მსოფლიო ისტორიას უძველესი დროიდან 610 წლამდე. ჩვენამდე აღნიშნული თხზულების მხოლოდ ფრაგმენტებია მოღწეული. მასში დაცული ცნობები საქართველოს შესახებ განეკუთვნება პერიოდს პრეისტორიის ხანიდან დაწყებული ახ. წ. VI საუკუნემდე. ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო ს. ყაუხჩიშვილმა.

38. იოვიძე ი., იაკობ გოგებაშვილი (დოკუმენტური მასალები). “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1950 წ., წიგ. V.

კრებულში გამოქვეყნებულია საქართველოს ცენტრალურ სახელმწიფო საისტორიო არქივში დაცული მასალები (დოკუმენტები, წერილები, მიმართვები, შეტყობინებები, შუამდგომლობები...), რომლებიც იაკობ გოგებაშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ზოგიერთ საკითხს აშუქებს. სულ გამოქვეყნებულია 85 დოკუმენტი და მისივე ორი ანდერძი.

მასალები ი. გოგებაშვილის შესახებ გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და წინასიტყვაობა დაურთო ი. იოვიძემ.

39. იოვიძე ა., ნიკო ნიკოლაძე და მეფის ცენზურა. “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1945 წ., წიგ. I.

წინამდებარე კრებულში ქვეყნდება ნ. ნიკოლაძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ამსახველი საარქივო მასალა, სადაც კარგადაა ასახული მისი ბრძოლის პერიპეტეები ცარიზმის ცენზურის წინააღმდეგ. სულ გამოქვეყნებულია 43 დოკუმენტი, შედგენილი რუსულ ენაზე.

მასალები მოიძია, შენიშვნები დაურთო და გამოსაცემად მოამზადა ა. იოვიძემ.

40. იოვიძე ა. ილია ჭავჭავაძე (დოკუმ. მასალ.), “საქართველოს მოამბე”, თბ., 1947 წ., ტ. III.

კრებულში გამოქვეყნებულია ი. ჭავჭავაძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ამსახველი დოკუმენტების ნაწილი. აღნიშნული მასალა სხვადასხვა კატეგორიის დოკუმენტებს განეკუთვნება (მიღებული და გაგზავნილი წერილები, სახელმწიფო უწყებებისა და მოხელეების მიერ შედგენილი საბუთები და სხვა). წინამდებარე კრებულში სულ გამოქვეყნებულია 101 დოკუმენტი, რომელთაც თან ერთვის ორი დამატება, შედგენილი რუსულ ენაზე. მასალა ბევრ საინტერესო და ახალ ინფორმაციას იძლევა ი. ჭავჭავაძისა და მისი მამის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ.

მასალას გამოკვლევა დაურთო და გამოსაცემად მოამზადა ა. იოვიძემ.

41. ინგოროყვა პ., სვანეთის საისტორიო ძეგლები, ნაკ. II (სვანეთის საისტორიო აქტები, მათიანე სვანეთისა კრებისა), თბ., 1941 წ.,

წიგნში შეტანილია სათემო, პატრონეობის, თემისა და პატრონთა ცილობის, სვანეთის ცალკე ხეობათა და კერძო აქტები, ასევე XIII-XIV სს. მეფისა და

დადიანისეული აქტები და “მატიანე სვანეთისა კრებისაი”. გამოქვეყნებული მასალა სოციალური, ეკონომიკური და იურიდიული ხასიათის მატარებელია. სრულიად სვანეთის თემების აქტები კი საკანონმდებლო დადგენილების ტოლფასია სვანეთის თემებისათვის. სულ გამოქვეყნებულია 127 დოკუმენტი.

მასალა მოიძია, წინასიტყვაობა დაურთო და გამოსაცემად მოამზადა პ. ინგოროყვამ.

42. იოსელიანი ავ., დოკუმენტები რუსეთ-საქართველოს დიპლომატიური ურთიერთობების ისტორიიდან (კახეთის სამეფოს ელჩობა რუსეთში თავად როსებ გიორგისძის მეთაურობით 1736 წელს). “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1946 წ., ნაკ. II.

გამოქვეყნებული დოკუმენტები ასახავს XVIII ს. მეორე მეოთხედის საქართველოს უკიდურესად მძიმე პერიოდს. 1735 წლისათვის თამაზ ყული ხანმა (შემდეგში ნადირ-შაჰი) მოახერხა ოსმალთა საბოლოოდ დამარცხება და განდევნა კავკასიიდან. “ოსმალთა” შეიცვალა “ყიზილბაშობით”. ამან საქართველოს მდგომარეობა კიდევ უფრო გააუარესა. შექმნილი მდგომარეობიდან გამოსავალს კახეთის მეფე თეიმურაზ II დანმარების სათხოვნელად რუსეთში ელჩობის გაგზავნით აპირებდა. 1736 წელს ელჩობა, როსებ გიორგის-ძის მეთაურობით ასტრახანის გავლით, პეტერბურგში ჩავიდა. დიდი მცდელობის მიუხედავად, მისია უშედეგოდ დასრულდა. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ საიმპერატორო კარს ელჩის მიმართვებზე პასუხიცი არ გაუცია. ქართველი პოლიტიკური მესვეურები უკვე მერამდენედ დარჩნენ რუსეთის მხრიდან მოტყუებულნი და იმედგაცრუებულნი. სამწუხაროდ ანალოგიური მომენტები (უამრავი დაპირება, შემდეგ დანაპირების შესრულებაზე უარის თქმა) შემდგომ წლებშიც არაერთხელ გამეორებულა, რაც 1795 წელს აღამაჰმად ხანის შემოსევისას საქართველოსათვის კატასტროფით დასრულდა. სულ გამოქვეყნებულია 8 დოკუმენტი. ყველა მათგანი შედგენილია რუსულ ენაზე.

მასალები მოიძია, წინასიტყვაობა და შენიშვნები დაურთო ავ. იოსელიანმა.

43. იოსელიანი პ. (1809-1875 წწ.), ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა, თბ., 1978 წ., (ასევე 1937 წ. გამოცემა).

XIX ს. ქართველი ისტორიკოსის პლატონ იოსელიანის ნაშრომი “ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა”, პ. ორბელიანის, ო. ხერხეულიძის, ი. ბარათაშვილის, დავით, ბაგრატი, თეიმურაზ და იოანე ბაგრატიონების ნაშრომებთან და სხვა წყაროებთან ერთად წარმოადგენს XVIII ს. და XIX ს. I ნახევრის საქართველოს ისტორიის ძირითად წყაროს. თხზულება მოიცავს 1746-1805 წწ., თუმცა ფრაგმენტების სახით გრძელდება გიორგი XII-ის მეუღლის — მარიამის გარდაცვალების წლამდე - 1850 წ.

ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა აკ. გაწერელიამ.

44. კაკაბაძე ს., არსენი ჭყონდიდელის ახლად მოპოვებული სიგელი 1240 წლის ახლო დროის. “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1925 წ., წიგ. II.

ძველი წარმოადგენს არსენი ჭყონდიდელი-მწიგნობართუხუცესის მიერ მგელა აბულხოტრიძესადმი მიცემულ წყალობის წიგნს, რომელსაც ხელმოწერით ამოწმებენ ისტორიულად ცნობილი პირები: ქართლის კათალიკოსი არსენი, ბასილი ჭყონდიდელი მწიგნობართუხუცესი, გელათის მონასტრის წინამძღვარი ნიკოლოზი, მანდატურთუხუცესი ავაგ ათაბაგი, საწოლისა საქურჭლის მწიგნობარი იშხნელი, ყოფილი ანტონი და მამურჩაი (გაურკვეველია ვინაობა).

სიგელი მოიძია, გამოკვლევა და შენიშვნები დაურთო ს. კაკაბაძემ.

45. კაკაბაძე ს., აფხაზეთის საკათალიკოზო დიდი იადგარი. “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1925 წ., წიგ. II.

წარმოდგენილი ძველის ძირითადი ნაწილი, კაკაბაძის მოსაზრებით, შედგენილია იმერეთის მეფის ბაგრატი III-ის (1510-1565 წწ.) და აფხაზეთის კათალიკოსის

მალაქიას (აბაშიძე) მოღვაწეობის დროს (1519-XVI ს. 40-იან) წლებში, შემდგომში ძეგლის ექვთიმე საყვარელიძის კათალიკოსობის (1578-1616 წწ.) დროს გაუკეთდა ახალი რედაქცია, თუმცა პირვანდელი ვარიანტი უცვლელი სახით შევიდა რედაქტირებულ ტექსტში. დამატებითი მასალა მოიცავს 1578-1600 წწ. აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ იადგარის ძირითად ტექსტს თან ერთვის შემდგომი პერიოდის (XVIII ს.) მინაწერები. იადგარში შეტანილი მასალა ასახავს დას. საქართველოს სოციალურ მდგომარეობას. განსაზღვრავს მეფის მიერ დამტკიცებულ საკათალიკოსო ყმების იმუნიტეტსა და შეუვალობის უფლებას. ამდენად, ძეგლში დაცული მასალა საუკეთესო წყაროა ქართული საეკლესიო და საერო სამართლის, ასევე დას. საქართველოს სოციალური წყობილების ისტორიის მკვლევართათვის.

თავდაპირველად ძეგლი აღმოაჩინა და დაბეჭდა ალ. ხახანაშვილმა თავის “გუჯრებში” (იხ. “გუჯრები”, ქუთაისი, 1891, გვ., 124-153).

წინამდებარე ტექსტი გამოაქვეყნა, გამოკვლევა და შენიშვნები დაურთო ს. კაკაბაძემ.

46. კაკაბაძე ს., ბარათაანთ გაყრის წიგნი 1536 წლისა. “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1924 წ. 1.

წარმოდგენილი დოკუმენტი საინტერესო მასალას იძლევა XVI ს. აღმ. საქართველოში ფეოდალური მფლობელობის, ეთნოგრაფიული სურათისა და ზოგადად ქვეყნის მმართველობის სისტემის შესახებ.

დოკუმენტი მოიძია, გამოკვლევა დაურთო და გამოსაცემად მოამზადა ს. კაკაბაძემ.

47. კაკაბაძე ს., გარსევან ჭავჭავაძის მოხსენება ერეკლე მეფისადმი 1795 წ. 16 სექტემბერს. “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1925 წ., წიგ. I.

აღნიშნული დოკუმენტი საინტერესო ინფორმაციას იძლევა ალა-მაჰმად ხანის შემოსევის წინა პერიოდში ქართლ-კახეთის სამეფო ხელისუფლების მიერ გატარებული არათანამიმდევრული, წინააღმდეგობებით სავსე მერყევი პოლიტიკის შესახებ. წერილი დაწერილია 16 სექტემბერს. მასში, მომხდარ ტრაგედიასზე არაა საუბარი, რადგან, ს. კაკაბაძის მართებული შენიშვნით, მომხდარი ფაქტის შესახებ გარსევან ჭავჭავაძეს არ შეიძლება რაიმეს ცოდნოდა (ს. კაკაბაძე, თბ., 1925, წიგ. I, გვ., 233).

წერილი მოიძია და გამოსაცემად მოამზადა ს. კაკაბაძემ.

48. კაკაბაძე ს., დასავ. საქართველოს საეკლესიო საბუთები, ტ. I, II, ტფ. 1921 წწ.

კრებულში შეტანილი მასალა საეკლესიო საბუთების კრებულია, რომელიც გამოცემულია სამ ტომად. ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკაში დღეისათვის დაცულია მხოლოდ I-II ტომი, გამოცემული 1921 წ. თბილისის უნივერსიტეტის სიბრძნის მეტყველების ფაკულტეტის გადაწყვეტილებით. I ტომში გამოქვეყნებულია 110 დოკუმენტი, რომელიც მოიცავს 1470-1750 წწ. II ტომში, დამატების ჩათვლით, გამოქვეყნებულია 178 საბუთი. მასალა მოიცავს 1750-1812 წწ. მოცემული ინფორმაცია ძირითადად სოციალურ-ეკონომიკური ხასიათისაა.

მასალა მოიძია, შესავალი დაურთო და გამოსაცემად მოამზადა ს. კაკაბაძემ.

49. კაკაბაძე ს., იმერეთის საბუთები თარხნობის შესახებ. “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1950, ტ. V.

გამოქვეყნებული მასალა მოიცავს 1750-1809 წწ. დოკუმენტები ძირითადად სოციალური და ეკონომიკური ხასიათისაა. სულ გამოქვეყნებულია 40 საბუთი (შეწირულობის, თარხნობის, წყალობის სიგელები, თხოვნა, განცხადება). ბოლო

დოკუმენტი წარმოადგენს უწყისის იმერეთის დროებით მმართველობაში თავადაზნაურთა და გლეხთა მიერ წარდგენილი სათარხნო სიგელების შესახებ. უწყისი შედგენილია 1820 წელს. მასში შეტანილია იმერეთის მეფეთა, დედოფალთა და ბატონიშვილთა მიერ გაცემული სათარხნო სიგელები. სულ 349. ეს საბუთები მოიცავს 1751-1809 წწ.

მასალა გამოსაცემად მოამზადა და მოკლე გამოკვლევა დაურთო ს. კაკაბაძემ.

50. კაკაბაძე ს., იმერეთის ციხისთავთა შესახებ XVII ს., “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1925 წ., წიგ. I.

წინამდებარე კრებულში წარმოდგენილია XVII ს. მეორე ნახევარში იმერეთის მეფეების მიერ გაცემული 4 დოკუმენტი აგიაშვილების გვარისადმი. აქედან სამი წარმოადგენს წყალობის, ხოლო მეოთხე პირობის წიგნს. წარმოდგენილი მასალა საყურადღებო ინფორმაციების შემცველია არა მარტო აგიაშვილების გვარის მიმართ, არამედ ზოგადად XVII ს. დასავ. საქართველოს ისტორიის შესახებ. მასალა მოიძია, გამოკვლევა დაურთო და გამოსაცემად მოამზადა ს. კაკაბაძემ.

51. კაკაბაძე ს., ისტორიული საბუთები. “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1925, წიგ. II.

წინამდებარე კრებულში შეტანილია სამი სიგელი: ცირლილადეთა სიგელი 1545 წ. გაცემული იმერეთის მეფის ბაგრატ III-ის (1510-1565 წწ.) მიერ; 1634 წ. გაცემული შიბთევის წიგნი ქართლის დედოფლის მარიამის სახელზე (ქართლის მეფის როსტომის (1632-1658 წ.წ. მეუღლე, სამეგრელოს მთავრის ლევან II დადიანის და); წულუკიძეთა სიგელი 1772 წლისა, ბოძებული იმერეთის მეფის სოლომონ I-ის (1751-1784 წწ.) მიერ. დოკუმენტებში დაცული მასალა საყურადღებო ინფორმაციის შემცველია საქართველოს ეკონომიკური, სოციალური, პოლიტიკური და ეთნოგრაფიული საკითხების კვლევისას. მასალა გამოსაცემად მოამზადა და წინასიტყვაობა დაურთო ს. კაკაბაძემ.

52. კაკაბაძე ს., მასალები იმერეთის სახელმწიფოებრივი მდგომარეობის შესახებ XVII ს. “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1925 წ., წიგ. I.

წარმოდგენილ მასალაში შეტანილია ორი დოკუმენტი: 1) მამია გურიელის საფიცარი, გურიაში ტყვეთა ყიდვის აღკვეთის შესახებ დადებული 1605-1615 წწ. 2) სვიმონ გურიელის სიგელი აჭის მონასტრისადმი გაცემული 1625 წლის ახლო ხანებში. ს. კაკაბაძის განმარტებით, საბუთი “ერთი მხრივ, გვიხატავს ტყვეთა ყიდვის ძირითად მიზეზებს და, მეორეს მხრივ, ცხადყოფს ზოგიერთი მნიშვნელოვანი საეკლესიო ორგანოს ცდას, ამ ბოროტების შესუსტების მხრივ მიმართულს. მაგრამ ბოროტება, მიუხედავად ამისა, მაინც ისე მძლავრად ფეხგადგმული იყო, რომ... მას მისდევდნენ თვით ეპისკოპოსები, ხოლო, თეიმურაზ მეფის სიტყვით კი, XVII ს. 30იან წლებში თვით მალაქია კათალიკოზიც, რომელიც ამავე დროს გურიის მთავრადაც იყო” (ს. კაკაბაძე, 1925, წიგ. I, გვ., 182). მეორე საბუთი თვალნათლივ აჩვენებს ოსმალთა ბატონობის სიმძიმეს XVII ს. I ნახევარში გურიასა და მთლიანად მთელს დასავ. საქართველოში.

დოკუმენტები გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო ს. კაკაბაძემ.

53. კაკაბაძე ს., მასალები მსაჯულის იესე ოსესძის შესახებ. “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1924 წ., წიგ. II. კრებულში გამოქვეყნებული მასალა უმთავრესად ეხება ქართლ-კახეთის სამეფოში XVIII ს. მოღვაწე მაღალი თანამდებობის პირის — იესე ოსეს-ძე მიქაძის, მისი შვილების საქმიანობას და ეკონომიკურ მდგომარეობას. აღნიშნული მასალა საყურადღებო წყაროა XVIII ს. II ნახ. ქართლ-კახეთის სამეფოს

სოციალურ-ეკონომიკური საკითხების ისტორიის კვლევისათვის. მასში ძირითადად შეტანილია სოციალურ ეკონომიკური ხასიათის 17 დოკუმენტი.

მასალები გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო ს. კაკაბაძემ.

54. კაკაბაძე ს., ორი სიგელი XIII ს. “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1945 წ., წიგ. I.

წარმოდგენილი მასალა განეკუთვნება XIII ს. ტექსტის მიხედვით წყალობის სიგელი გაცემულია მიქელ კათალიკოსის მიერ საკათალიკოსო მსახურთუხუცესის ვაჩე გვარამასძის სახელზე 1241 წ. სიგელს ხელს აწერენ: მეფე რუსუდანის შვილი დავითი (შემდეგში ნარინად წოდებული), კათალიკოსი მიქელ, კათალიკოსყოფილი არსენი, ათაბაგ ამირსპასალარი ავაგ, მწიგნობართუხუცესი ბასილი. მეორე სიგელი შედგენილია ქართლის კათალიკოსის ნიკოლოზის მიერ არვანბეგ საბაისძისადმი 1270-1272 წწ. ახლო ხანს. სიგელებში დაცული ინფორმაცია, ძირითადად, ეხება საქართველოში არსებულ სოციალურ-ეკონომიკურ საკითხებს (ბეგარა-გადასახადებს).

დოკუმენტები გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო ს. კაკაბაძემ.

55. კაკაბაძე ს., საბუთი ზემო ქართლის სასარდლოს შესახებ. “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1925 წ., წიგ. I. წარმოდგენილ მასალაში შეტანილია ორი დოკუმენტი. პირველი გაცემულია 1656 წელს როსტომ მეფის მიერ ანდრეუყაფარ ამილახორის სახელზე. მეორე დოკუმენტი თეიმურაზ II-ის მიერ არის გაცემული 1744 წ. ორბელიშვილების სახელზე. ორივე სიგელში დაცულია ცნობები სარდლის, როგორც თანამდებობის პირის და გვარის უფროსობის მინიჭებასთან დაკავშირებულ საკითხებზე. წარმოდგენილი საბუთი ვრცლად გვიხატავს გვარის უფროსის როლს და სარდლის უფლება-მოვალეობას ადგილობრივი მმართველობის სფეროში. გარდა ამისა, სიგელებში დაცულ ცნობებს დიდი მნიშვნელობა ენიჭება XVI-XVII სს. ქართული სახელმწიფოებრივი წყობილების ნორმების შესასწავლად. მასალები მოიძია, გამოკვლევა დაურთო და გამოსაცემად მოამზადა ს. კაკაბაძემ.

56. კაკაბაძე ს., საბუთი შერმაზან აფხაზის მოკვლის შესახებ, 1782წ. “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1925 წ., წიგ. I. დოკუმენტი წარმოადგენს მსაჯულთა დადგენილებას, გლეხების მიერ 1782 წელს მოკლული თავად შერმაზან აფხაზის საქმის გამო. მას ბრალად ედებოდა ერეკლე II-ის შვილის ლევან ბატონიშვილის მოწამვლა. შემდგომში გამოძიებამ დაადგინა, რომ ლუარსაბ ვაჩნაძის ცილისწამება სიმართლეს არ შეესაბამებოდა და მსაჯულებს გარდაცვლილი შერმაზან აფხაზის მიმართ გამამართლებელი განაჩენი გამოუტანიათ. დადგენილებას ამოწმებენ: მეფე ერეკლე II, დედოფალი დარეჯანი, ბატონიშვილები: გიორგი, იულონი, ვახტანგი, მირიანი, კათალიკოსი ანტონი, მსაჯულები და სასულიერო პირები. სულ 20 ხელმომწერი. წყარო მოიძია, გამოკვლევა დაურთო და გამოსაცემად მოამზადა ს. კაკაბაძემ.

57. კაკაბაძე ს., სასისხლო სიგელების შესახებ. “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1924 წ., წიგ. II. კრებულში შეტანილ მასალაში თავმოყრილია XIII-XVI სს. სასისხლო სიგელები, რომლებიც შინაარსობრივად იურიდიული და სოციალურ-ეკონომიკური ხასიათის დოკუმენტებია. მასში განსაზღვრულია საგვაროვნო უფლებრივი ნორმები, რომლებიც, ამავე დროს, კარგად აჩვენებს სახელმწიფო სამართლის განვითარების მაღალ დონეს. სულ გამოქვეყნებულია 17 სასისხლო სიგელის ტექსტი, 35-მდე სასისხლო სიგელის მხოლოდ შინაარსია გადმოცემული. აქვე მითითებულია სიგელის გამცემის ვინაობა, სიგელის დაწერის თარიღი და დედნის ადგილმდებარეობა. ამავე კრებულში ცალკე არის გამოქვეყნებული ორი სასისხლო სიგელი: “განჩინება მთის გიორგის

ყმათა სისხლის შესახებ”, გაცემული იმერეთის მეფის ბაგრატ II-ის (რომელიც 1466-1479 წწ. ქართლსაც ფლობდა) მიერ. სიგელი ხელახლად დაამტკიცა ბაგრატის შვილმა ალექსანდრე II-მ (1489-1510 წწ.). მეორე სიგელი “გუფავას გვარის სასისხლო სიგელი”, ს. კაკაბაძის განმარტებით, XV ს. მეორე ნახევარს განეკუთვნება (ს. კაკაბაძე, სასისხლო სიგელების შესახებ, 1924 წ., გვ. 254). სიგელები გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და კომენტარები დაურთო ს. კაკაბაძემ.

58. კაკაბაძე ს., ქალაქ თბილისის აღწერა 1803 წლისა. “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1925, წიგ. II. დოკუმენტი საყურადღებო მასალას შეიცავს საქართველოში რუსთა ბატონობის დასაწყისში, კონკრეტულად თბილისში, არსებული სოციალური, ეკონომიკური და დემოგრაფიული მდგომარეობის შესახებ. აღნიშნული მასალა წარმოდგენილია 4 ნაწილად. I ნაწილი შეიცავს 53 ხელნაწერ გვერდს, II — 32, III — 44, IV — 16 გვერდს. დოკუმენტში შეტანილი არ არის სავაჭროებისა და ეკლესიების აღწერის მასალები, რომლებიც დღეისათვის დაკარგულად ითვლება. ს. კაკაბაძის მოსაზრებით, დაკარგულად მიჩნეული მასალა დროთა განმავლობაში შეიძლება არქივებში იქნეს აღმოჩენილი (ს. კაკაბაძე, 1925, გვ. 27) აღწერის მასალები გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო ს. კაკაბაძემ.

59. კაკაბაძე ს., ცნობები ილორის ყმათა შესახებ ხონსა და კუხს. “საისტორიო მოამბე”, თბ., 1925 წ., წიგ. I. წინამდებარე კრებულში შეტანილია XVIII ს. იმერეთის მეფეთა ალექსანდრე V-ის (1720-1751 წწ.), სოლომონ I-ის (1751-1784 წწ.), დავით II-ისა (1785-1789 წწ.) და სოლომონ II-ის (1789-1810 წწ.) მიერ გაცემული საბუთები — სულ 5 დოკუმენტი. წარმოდგენილი მასალა ყურადსაღები ცნობების შემცველია XVIII ს. დასავ. საქართველოს ეკონომიკური, სოციალური მდგომარეობისა და მოსახლეობის უკმაყოფილების გამომწვევი მიზეზების შესწავლის საქმეში. დოკუმენტები გამოავლინა, გამოკვლევა დაურთო და გამოსაცემად მოამზადა ს. კაკაბაძემ.

60. კუციან კ., თაზქირათ აღმუღქის (“ხელმწიფეთა სამახსოვრო”) ცნობები საქართველოს შესახებ. “ქართული წყაროთმცოდნეობა”, თბ., 1971, III. წარმოდგენილი ნაშრომი XVIII ს. I ნახევარშია დაწერილი ანონიმი ავტორის მიერ. მასში განსაზღვრულია სეფიანთა მმართველობის პერიოდის ირანის მაღალი რანგის სახელმწიფო მოხელეების (პროვინციათა მმართველები: ვალიები, ბეგლარბეგები, ხანები, სულთნები და სატახტო ქალაქ ისფაჰანის ტარულები) უფლება-მოვალეობანი. გამოქვეყნებულ მასალაში საინტერესო ცნობებია დაცული ქართული წარმომავლობის მაღალი თანამდებობის მოხელეების შესახებ. ნაშრომიდან ამოკრეფილი მასალის ქართული თარგმანი შეასრულა, გამოკვლევა, შენიშვნები დაურთო და გამოსაცემად მოამზადა კ. კუციანმა.

დამოწმებული ლიტერატურა

- შ. ამირანაშვილი, 1961** - შ. ამირანაშვილი, საქართველოში ნაპოვნი არქაული ხანის დამწერლობის ნიმუშები, გაზ., "კომუნისტი", 1961, №273, 2-XII.
- ი. ანთელავა, 1950** - ი. ანთელავა, მასალები საქართველოს ეკონომიკური ისტორიისათვის, "საისტორიო მოამბე", ტ. V, თბ., 1950.
- ლ. ასათიანი, 1958** - ლ. ასათიანი, ვოლტერიანობა საქართველოში, თხზ. ტ. I, თბ., 1958.
- აპოლონიოს როდოსელი, 1979** - აპოლონიოს როდოსელი, არგონავტიკა, 1979.
- ბაგრატ ბატონიშვილი, 1941** - ბაგრატ ბატონიშვილი, "ახალი მოთხრობა", თბ., 1941.
- ალ. ბარამიძე, ი. ბაგრატიონი, 1990** - ალ. ბარამიძე, ი. ბაგრატიონი, "ზუმარსწავლა" ("კალმასობა"), თბ., 1990.
- გ. ბახტაძე, 1959** - გ. ბახტაძე, "დავით ბაგრატიონის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ისტორიული შეხედულებები", პუშკინის სახ. თბილისის სახელმწ. პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები, ტ. XIV, თბ., 1959.
- ა. გაბიჩვაძე, 1968** - ა. გაბიჩვაძე, გორის ციხე ერეკლე II-ის დროს, "საისტორიო მოამბე", წიგ. I, თბ., 1945.
- გ. გობეჯიშვილი, 1952** - გ. გობეჯიშვილი, არქეოლოგიური გათხრები საბჭოთა საქართველოში, თბ., 1952.
- ლ. დავლიანიძე, 1968** - ლ. დავლიანიძე, მხითარ გოშის "აღბანეთის ქრონიკა", "ქართული წყაროთმცოდნეობა" II, თბ., 1968.
- ლ. დავლიანიძე, 1978** - ლ. დავლიანიძე, ჰაკობ შემახეცის "თამაზ-ყული-ხანის ლაშქრობანი და მისი შაჰად არჩევა", "ქართული წყაროთმცოდნეობა", V, თბ., 1978.
- ვახუშტი ბატონიშვილი, 1973** - ვახუშტი ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, "ქართლის ცხოვრება", ტ. IV, თბ., 1973.
- ეპიფანე კონსტანტინოპოლელი, 1941** - ეპიფანე კონსტანტინოპოლელი, გეორგიკა, ტ. IV, ნაკ. I (კრებულში "მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის" ნაკ. I, თბ., 1941).
- თეიმურაზ ბაგრატიონი, 1983** - თეიმურაზ ბაგრატიონი, "ახალი ისტორია", თბ., 1983.
- თეიმურაზ ბაგრატიონი, 1964** - თეიმურაზ ბაგრატიონი, წერილები მარი ბროსესადმი, თბ., 1964.
- თეიმურაზ ბაგრატიონი, 1972** - თეიმურაზ ბაგრატიონი, "დავით ბაგრატიონის ისტორია", თბ. 1972.
- ს. კაკაბაძე, 1925** - ს. კაკაბაძე, გარსევან ჭავჭავაძის მოხსენება ერეკლე მეფისადმი 1795 წ. 16 სექტ... "საისტორიო მოამბე", წიგ. I, თბ., 1925.
- ს. კაკაბაძე, 1925** - ს. კაკაბაძე, მასალები იმერეთის სახელმწიფოებრივი მდგომარეობის შესახებ XVII საუკუნეში, "საისტორიო მოამბე", წიგ. I, თბ., 1925.
- ს. კაკაბაძე, 1950** - ს. კაკაბაძე, ქალაქ თბილისის აღწერა 1803 წლისა, "საისტორიო მოამბე", ტ. V, თბ., 1950.
- თ. ლომოური, 1941** - თ. ლომოური, "დავით ბატონიშვილი, ახალი ისტორია. ბაგრატ ბატონიშვილიმ ახალი მოთხრობა", თბ., 1941.
- ივ. სურგულაძე, 1957** - ივ. სურგულაძე, იოანე ბაგრატიონის "სჯულდება", თბ., 1957.

- აკ. ურუშაძე, 1975 - აკ. ურუშაძე, აპოლონიოს როდოსელის არგონავტიკა, თბ., 1975.
- ივ. ჭავჭავაძე, 1960 - ივ. ჭავჭავაძე, ქართველი ერის ისტორია, თბ., 1960.
- ივ. ჭავჭავაძე, 1989 - ივ. ჭავჭავაძე, ისტორიული რარიტეტები, თბ., 1989.
- მ. ჯანაშვილი, 1905 - მ. ჯანაშვილი, მასალები საქართველოს ისტორიისათვის შეკრებილი ბატონიშვილის დავით გიორგის-ძისა და მისი ძმებისა, 1744-1840 წწ., თფ. 1905.

EMZAR CHANTURIDZE, SALOME CHANTURIDZE

SOURCES ON GEORGIA'S HISTORY PRESERVED IN THE KUTAISI SCIENTIFIC LIBRARY

In the previous numbers of "Tselitsdeuli" I repeatedly noted about the role and importance of original sources and I am not going to extend further the theme.

I proceed the publication of the written records (Georgian and foreign authors) that have been preserved in the scientific library but never hitherto been published. In the current number (5th) of "Tselitsdeuli" I bring to light annotated bibliography of sixty sources containing 2385 documents. The material includes 13-19th centuries and the beginning of the 20th century. The texts presented in the documents are of political, economic, social, ethnographic, juridical and religious contents. It should be noted here that a considerable amount of these documents, particularly those ones related to the 19th century and the beginning of the 20th century were taken to the north Caucasus in the years 1916-1917 by the resolution of the Russian government for the reason of the critical situation (nearness to the front line of the World War I). Then during the civil war raging in Russia (1918-1921) the bulk of documents located in the north Caucasus was completely or partially destroyed mainly in Kavkaskaia and Ekaterinodar. A certain part of documents still left behind in Georgia was annihilated in February and March, 1921, at the time of the shift of the government (complete information of the fact can be found in S. Kakabadze's report "On the re-evacuation of archives and museum collections from the Caucasus 1923", S.Kakabadze, 1924, Book I, pp. 267-272).

Due to the fact that a far larger quantity of the sources including of the 19-20th cc. could not reach to us for the barbarity of the time, those parts that survived to these days assume great importance for the study of Georgia's history.